ALEXANDRU BURLACU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

ION BARBU ŞI POEZIA BASARABEANĂ DIN ANII ’30

Abstract

Ion Barbu is a catalytic model in the poetry of the young Bessarabians. The awareness of the volume’s building by certain principles, the coherent imaginary, „the hermetism of the speech is of Barbian essence. Reminiscences of the poetics of Barbian imaginary are attested at Andrei Lupan, Al. Robot, Nicolae V. Coban, whose poetry, in building virtual worlds, has as foundation the dictatorship of imagination”. The most Barbian are the volumes *Terrestrial Revelation* (1932) and *The Sleep of Loneliness* (1936) by Al. Robot. As to Barbu the Robot’s hermetism is a deliberate one. This abstruseness belongs to a syncopated language, with extremely hazardous associations indeed, not less incongruous. The volume *The North End* written by Nicolae V. Coban is built in the best way. It recasts the poetic space according to a „high and sacred geometry” (the fundamental principle in the volume *The Second Game*).

Se ştie că în ultimele două-trei secole au existat trei mari doctrine asupra poeziei care s-au confruntat sub diferite forme cu la fel de diferite rezultate: doctrina *imitativă*, doctrina *expresivă* şi doctrina *imaginativă*. Cea dintâi, consideră Matei Călinescu, „proprie clasicismului, a renăscut sub o înfăţişare fundamental nouă, revoluţionară şi, ca atare, ireductibil ostilă unora dintre postulatele clasicismului însuşi, în realismul secolului al XIX-lea. Istoriceşte, conştiinţa poetică modernă s-a format şi printr-o reacţie polemică (…) faţă de ideea de *mimesis*. Această reacţie explică (în parte, cel puţin) geneza în secolul al XVIII-lea a doctrinei *expresive* cu privire la originile şi finalităţile actului poetic; proces care a dus la o liricizare a însuşi conceptului de poezie” [1, p. 286-287].

În acelaşi timp, fondatorii lirismului modern (unii dintre romanticii germani, Poe, Baudelaire etc.) au „cenzurat, uneori cu o severitate extremă, idealul expresiv. Fără a se întoarce, totuşi, la vechea doctrină imitativă, ba chiar respingând, cu o consecvenţă remarcabilă în ordinea principiilor, întruparea ei modernă şi pragmatic irecognoscibilă în realism (sau naturalism)” [1, p. 287]. Baudelaire, şi mai ales Mallarmé, direct sau indirect au fost promotorii, „adepţii unei doctrine *imaginative* a poeziei” [1, p. 287]. Desigur, „rolul imaginaţiei n-a fost negat niciodată, nici din perspectiva imitativă, nici din cea expresivă (am putea spune chiar că aceasta din urmă a sporit importanţa lui). Pentru unii dintre romanticii germani (filosofi sau poeţi), pentru Coleridge, pentru Baudelaire, imaginaţia şi-a modificat însă statutul ei mai mult sau mai puţin auxiliar, devenind facultatea prin excelenţă creatoare, «regina facultăţilor», cea care instituie legislaţia însăşi a poeticului” [1, p. 287].

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

O poezie centrată pe doctrina imaginarului cultivă Ion Barbu, Ion Pillat, V. Voiculescu ş.a. Începând cu anii ’70-’80 ai secolului trecut, din această perspectivă este analizată şi poezia lui Blaga, care are, după Ion Barbu, cel mai coerent sistem poetic. Un fenomen identic se atestă şi în reinterpretarea poeziei lui Bacovia.

Ion Barbu şi-a formulat concepţia sa asupra poeziei în dialogurile cu I. Valerian, F. Aderca, Paul B. Marian şi în articolele *Rânduri despre poezia engleză*, *Poetica domnului Arghezi*, *Poezie leneşe*, *Legenda şi somnul în poezia lui Blaga*, *Răsăritul crailor*, *Salut în Novalis*, *Cuvânt către poet*, *Rimbaud*, *Jean Moréas* ş.a., iar la modul practic aceasta a fost perfect ilustrată în *Joc secund*, în care intuim un sistem poetic riguros construit pe doctrina *imaginarului*. Restrânsă ca durată, creaţia lui Barbu se întinde pe aproximativ 14 ani, între 1917 – anul elaborării primelor poezii din ciclul parnasian şi 1931 – anul publicării ultimei sale opere majore, *Veghea lui Roderick Usher*. Ioana Em. Petrescu identifică cinci etape în creaţia lui Barbu: „Perioada începuturilor, impropriu botezată de Lovinescu, parnasiană, se încheie în 1921 cu apariţia plachetei *După melci*. Poeziile aparţinând ciclului *Isarlâk* (incluse sau nu în volum) sunt elaborate în perioada 1921-1924 (…). Ciclul *Uvedenrode* cuprinde poezii redactate în perioada 1924-1926 (…). Poeziile ciclului ermetic aparţin perioadei 1926-1929. În sfârşit, textele publicate după 1930 (deci după apariţia volumului *Joc secund*) sunt fie prelungiri ale etapei ermetice (…), fie parafraze caracteristice pentru ceea ce aş numi a cincia etapă de creaţie barbiană…” [2, p. 47].

Este dificil să facem abstracţie de impactul lui Barbu asupra poeziei „parnasiene” a lui P. Stati, Alfred Tibereanu (ambii fascinaţi de trecutul antic, de forma fixă a sonetului), Nicolae V. Coban, un explorator al spaţiilor exotice (în *Sfârşitul Nord*) populate cu laponi, sau mai cu seamă a lui Al. Robot (cu ermetismul său insolit), sau chiar a lui Andrei Lupan (în tiparele de baladă).

Poeziile cu nucleu epic au ceva din arta ciclului baladesc al lui Ion Barbu. Spre exemplu, să amintim un poem de Andrei Lupan (*Noi şi părcănenii*) cu un mottou: „ţânci ursuzi,/ desculţi şi uzi…” preluat din *După melci* (1921). Iată începutul: „Dintr-atâţia fraţi mai mari/ Unii morţi/ Alţii plugari/ Dintr-atâţia fraţi mai mici/ Prunci de treabă/ Scunzi, peltici/ Numai eu, răsad mai rău/ Dintr-atâţia, prin ce har?/ Mă brodisem şui, hoinar.// Eram mult mai prost pe-atunci…// Când Păresimi da prin lunci/ Cu pietrişul de albine/ Ne părea la toţi mai bine/ Ţânci ursuzi/ Desculţi şi uzi… „În ritm fragmentat şi intonaţie barbiană debutează poemul lui Lupan: „… şi fricosul/ Ştefan Grosu/ ca păstaie de chircit/ cu suciţi ochi la slănină/ şi făină/ a vorbit”. În continuare vine o „naraţiune în ramă” ca şi în poemul *Riga Crypto şi lapona Enigel*: „hăt m-am dus-m-am, măi băiete,/ cărăruia,/ prăvălişul,/ tot de-a şuia,/ tocma-n vale la Ursoaică;/ păducele-s zârnă,/ mai că/ se rup crăngi împerecheate,/ mestecate/ cu pometul şi frunzişul.// Lângă drum de fier sub scală,/ unde-i borta de bursuc,/ au ieşit val-vălătuc/ părcăneni/ cu pietre-n oală.// Sute mari veneau de-a dura,/ bulbucaţi şi clăpăugi,/ cu ciomege-n labă groasă,/ spumegau pojar cu gura/ şi eu, fugi!/ prin ponoarele adânci,/ tot pe brânci,/ să nu-mi iasă/ înainte pân-acasă”.

Naraţiunea lui Ştefan Grosu este reluată de eul poetic, naraţiune întreruptă de dialoguri. Remarcabil este vocabularul ce aminteşte de cel din *Domnişoara Hus* sau *Răsturnica*. Reminiscenţe barbiene aflăm în poemele cu subiecte. Uneori imaginile barbiene îşi găsesc arhetipuri individuale la A. Lupan: „Lângă moluscă eu sunt cel/ purtat

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

de sens/ în univers" (*Înlănțuiri*). Modelul barbian de construire a poemelor este „încercat" în *Sat ciudat*, *Țară*, *Onichi*, *Înlănțuiri*, *Descrântire* ş.a.

Volumele *Apocalips terestru* (1932) şi *Somnul singurătății* (1936) de Al. Robot sunt mult mai elocvente în planul asimilării poeticii barbiene. Ca şi la Barbu ermetismul lui Robot e unul voit deliberat. Mai întâi, acest ermetism ține de un limbaj sincopat, de asociații extrem de hazardate, e adevărat, nu arareori incongruente. Mai mult, ermetismul lui Robot, foarte pronunțat, ascunde un mesaj adolescentin, elementar, fără unele profunzimi, aceasta chiar dacă viziunea bucolică este suprasaturată de elemente mitologice, istorice, culturale, livreşti. Iată o poezie din volumul de debut:

Laguna otrăveşte columbele amiezii
Şi triburile cântă orbita pe tipsii
Podgoriile țării îşi numără aezii
Cu citerile lângă un veac de bătălii.

Pe socluri se arată convoaiele de săbii
Şi arcul biruieşte seminția la sud;
Nărămzii cresc în carne un țărm pentru corăbii
Şi clădăresc vedenii arcadele-n ținut.

Apocalipsul mării se tulbură pe coaste
Şi lagărul râvneşte efebi cu sânge cast,
Şi o aromă calmă de prunc pătrunde-n oaste,
Cu pavăză la pântec trăind în noul fast.

Fecioarele dărâmă în dantul lor coloane,
Şi linia păstrează pe sânii calzi, cireşi.
O curtezană sună cu gesturi pur liane
Şi cântăresc pe discuri fântânile cipreşi
(Al. Robot. *Dionisiacă*)

Poemul este caracteristic, de fapt, pentru toată poezia lui ermetică. De esență expresionistă, *Dionisiacă* e un melanj de elemente poetice eterogene. Cadrul poemului este parnasian. Spațiul şi timpul evocării sunt specifice unui trecut antic elen cu toate elementele peisajului unei lagune, aezii, nărămzii care cresc în carne, un țărm pentru corăbii, arcadele, efebii cu sânge de cast, pavăza la pântec etc. Ermetismul ține nu numai de metaforizările îndrăznețe: *fecioarele dărâmă în dansul lor coloane*, *o curtezană sună cu gesturi pur liane*, *clădăresc vedenii arcadele-n ținut*; dar şi explorarea neobişnuită a sintaxei, de altfel un procedeu favorit în poezia lui Barbu. Îndrăzneață în gesturi: *şi lagărul râvneşte efebi cu sânge cast*, ambiguă în expresii: *cu pavăză la pântec trăind în noul fast*, poezia lui Al. Robot explorează într-un mod particular vocabularul (clădăresc, cipreş, nărămzii, citerile ş.a.), dar şi miturile. (Cythera ia forma pluralului ca şi *venerele şi madonele* lui Eminescu). Adeseori arhetipul mitologic e deconstruit, el degradează în embleme, simboluri elementare, în miteme, iar arta insolentă devine definitorie în transfigurarea lumii

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

virtuale. Poezia lui Robot este o expresie excentrică, teatralizată, uneori, a unei osmoze dintre parnasianism, expresionism şi simbolism, alteori, un soi ciudat de tradiționalism neoromantic cu reminiscențe istorice, culturale, mitologice, livreşti etc. E o poezie populată de aezi, fauni, prințese, Făt-Frumos, vedenii etc. Elementele mitologiei autohtone se îmbină cu cele greco-romane alcătuind o structură pronunțat personală a imaginarului, a unei lumi virtuale transfigurată printr-o *ars combinatoria* insolită.

Imaginarul lui Robot se înscrie în linia poeziei lui Mallarmé, Paul Valery, Ion Barbu, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Ilarie Voronca, ca orice poezie centrată pe doctrina *imaginativă*. Este dimensiunea esențială care face pe criticii epocii să definească poezia lui Al. Robot printr-o serie de paralele variate şi neobişnuit de revelatorii. Remarcabilă este interpretarea lui George Călinescu excelând în identificarea modelelor genetice. Într-o recenzie la *Apocalips terestru* criticul remarcă „plastica întreruptă", „priveliştea lascivă a unei tabere de oşteni de epocă traiană", contemplând „pe țărmul mării dansul femeilor" şi subliniază „plăcerea de a lega cuvinte sonore şi calde prin raporturi întâmplătoare şi a reda drumul în albia unui vers fluid" [3, p. 7].

Ermetismul lui Robot se explică prin limbajul sincopat, prin „metoda de obscurizare prin sinteză a poetului. *Fecioarele dărâmă în dansul lor coloane* este prescurtarea metaforei *Fecioarele îşi scutură în dans trupul în chipul dărâmării de coloane*; *O curtezană sună cu gestul pur liane* corespunde frazei *O curtezană are gesticulația pură a unor liane*; *Şi cântăresc pe discuri fântânile cipreş* vrea să zică, probabil, că cipreşii domină, înconjurând, fântânile" [3, p. 7]. După aceste precizări criticul notează: „În voința de a confunda senzațiile între ele (O curtezană *sună*… liane) tânărul Robot imită pe dl Camil Baltazar. În abuzul de vocabule unite printr-o copulație arbitrară, prin ascunderea sensului de metaforă, înrâurirea lui Ilarie Voronca este evidentă. În mod infuz se străvede mai peste tot ocultistica dlui Barbu. Iar în plastică şi vocabular, dl Arghezi stăpâneşte pretutindeni. Această poezie este, aşadar, o răspântie de înrâuriri contemporane – cum e şi feresc – utilizate abuziv" [3, p. 7].

Raportând ermetismul lui Al. Robot la cel al lui I. Barbu, criticul descoperă că „absconsitatea dlui Robot este de esență gramaticală şi provine dintr-o ignorare groaznică a limbii române şi o lipsă a sensului ultim al poeziei care să-l prezerve de bucuria goală de a împerechea cuvinte". Criticul insistă pe exemple ca acestea: „Am strecurat în scoică plecarea la un țărm/ Şi ciutura de suflet pe căi şi peste țară,/ Caut apusu-n care tiparul am să-l sfărm/ Acestor răni cu inimi de vârf şi primăvară"; sau: „O hetairă cântă cu tibia pe coaste"; sau: „Îndreaptă în dumbravă pistoale, ceasuri, foaste"; sau: „Ghitarele invoacă în cărnurile caste"; sau: „Şi sfinxul în medalii trăieşte în monarc"; sau: „În măduvă se coace (*sic*) heruvii-împărăției" etc. Într-adevăr, argumentele pun în lumină „gradul de siluire a unei limbi aproape necunoscute autorului în logica ei internă şi dezordinea absurdă a imaginilor prin contradicțiune, deşi pe o schemă descriptivă din cele mai comune". Şi în cazul dat modelul magistral ilustrativ este ermetismul lui Barbu: „Majoritatea strofelor poate apărea ochiului celui mai experimentat drept elucubrația unei imaginațiuni demente, într-atâta arbitrarietatea raporturilor dintre cuvinte distruge valul intern emotiv şi valoarea elastică a cuvintelor. E cazul de a aminti câtă limpiditate sufletească şi filologică se cuprinde în strofele abstracte ale domnului Barbu şi câtă confuzie supărătoare în producțiile cu substrat banal al dlor Ilarie Voronca şi Al. Robot" [3, p. 7].

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

Cu referire la volumul *Somnul singurătății*, George Călinescu reia tema ermetismului lui Robot, căutând a-l defini cât mai exact: „Atât în amplitudinea versurilor, cât şi în conținutul lor rural, este o doză de lamartinism, la care se adaugă coloarea pastelistică a dlui Pillat, abundența verbală a dlui Ilarie Voronca şi în sfârşit un hermetism care după toate probabilitățile este meşteşugul la care ține mai mult autorul, dar care contrastează în chipul cel mai ciudat cu tendința dinamică a versurilor. Am mai vorbit de acest hermetism. Metafora însăşi este un procedeu hermetic care contopeşte termenii unei comparații" [4, p. 9]. În identificarea naturii insolite a acestui tip de ermetism, Călinescu apelează la o altă somitate a poeziei imaginarului: „Poeți ca Valéry sunt socotiți foarte criptografici fiindcă cititorul obişnuit îi înțelege cu dificultate. Este la mijloc vorba de o elipsă a expresiei poetice pentru care trebuie o nouă educație, nu de arcane nedescurcate. În poezia mai veche sentimentele şi procesele intelectuale erau amestecate cu o cantitate enormă de idei şi concepte de sentimente, adică de acele cuvinte care nu sugerează o stare ci numai definesc acțiunea noastră despre ele. Valéry le elimină cu totul încât cuvintele lui conțin chiar sentimentele şi chiar cugetările reduse la momentul intuiției. Cu toate acestea el e un intelectual. Gândirea lui discursivă a fost aruncată pe dinafara poemului şi cititorul cult o va regăsi ca un derivat pe al doilea plan al contemplației estetice. Poemele lui Valéry sunt clare din prima clipă şi unitare şi sunt intuibile dintr-odată" [4, p. 9].

Poemul lui Robot se compune, cum observă Călinescu „din asociunile cele mai disparate şi neprevăzute, tocate şi lipsite de ramă. În vreme ce versul merge amplu şi cere o desfăşurare de forțe afective netezi, pânza interioară a lui se strânge şi se încurcă ca un păr de ceas plesnit. Cititorul pare legat ca Ivan Armeanul de cozile a două cămile care aleargă în două direcții contrare. Chiar dacă dezlegăm sintaxa dlui Robot poemul rămâne confuz, fiindcă el nu reprezintă o stare organică. Fiind confuz el nu mai este hermetic, adică nu mai are adâncimea dreaptă a puțului. Adevărata putere de latență a unei poezii se concentrează în compunerile cu suprafața clară ca a apelor care pot oglindi, fiindcă latența înseamnă propriu-zis în poezie proces neîncheiat, mereu deschis" [4, p. 9]. La analiza poemului *Vânătoarea sfântă*, criticul găseşte necesar să observe: „E cu putință, asta e în măsura autorului s-o ştie, ca punctul de plecare să fi fost, ca la dl Barbu, vreo gravură bisericească sau altceva asemănător…" [4, p. 10].

Apelul la modelul barbian nu este accidental. În *Istoria*… sa Călinescu va insista asupra unui „hermetism barbian galopant" [5, p. 902].

Şi Eugen Lovinescu, teoreticianul canonului modernist, îl plasează pe Robot pe linia *poeziei cu tendință spre ermetism*, cap de serie al căreia rămâne a fi considerat Ion Barbu: „Tânărul poet, copil aproape, observă criticul, a sosit în literatură cu un mesagiu personal: un simț insistent al ruralului, al bucolicului, al idilicului văzut decorativ, alegoric sau simbolic, sterilizare lirică aproape totală şi, oricum, curioasă la o vârstă de obicei lirică, un simț real al anticului, al mitologicului evocat nostalgic, dar tot decorativ; şi – ceea ce e mai important – o expresie originală, cu material lexical strict personal şi limitat, cu imagini tot personale, cu o topică curioasă, cu elipse, cu asociații ce dau o aparență ermetică micilor lui poeme. În ultimul volum, evoluția s-a făcut în sensul clarificării, clasicizării şi a unei oarecare emotivități" [6, p. 140].

Ulterior, ermetismul lui Al. Robot va fi reluat în discuție fără revizuiri fundamentale. Ceva esențial nou nu se mai afirmă. Ov. Crohmălniceanu consideră că „expresia eliptică

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)

şi libertăţile pe care şi le ia Al. Robot faţă de sintaxa şi topica firească a limbii aparţin tehnicii ermetice. Nu avem totuşi de a face aici cu o autentică poezie criptică" [7, p. 510]. Asupra ermetismului lui Robot revine şi Dumitru Micu, care lărgeşte aria influenţelor, găsind necesar să pună în evidenţă „alambicările verbale", care atestă „frecventarea lui Barbu" [8, p. 48].

În poezia basarabeană din anii '30 un model concludent de asimilare a unor dimensiuni ale lumii poetice barbiene îl reprezintă Nicolae V. Coban. Volumul *Sfârşitul Nord*, cel mai bine construit, remodelează spaţiul poetic după o „geometrie înaltă şi sfântă" (principiu fundamental în volumul *Joc secund*). Fără să exagerăm, *Sfârşitul Nord* este un început de constituire a unui mit poetic personal. Conştiinţa *construirii* volumului după anumite principii este preluată, cu siguranţă, de la Barbu, imaginarul căruia este unul dintre cele mai coerente, mai sistematice în literatura română. Reminiscenţele barbiene în poezia lui Andrei Lupan, Al. Robot, Nicolae V. Coban la diferite nivele certifică orientarea poeziei basarabene spre o poetică a imaginarului, spre o „dictatură a fanteziei" în edificarea lumilor virtuale.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Matei Călinescu. *Conceptul modern de poezie* (*De la romantism la avangardă*). – Bucureşti, Editura Eminescu, 1972.

2. Ioana Em. Petrescu. *Ion Barbu şi poetica postmodernismului*. – Editura Cartea românească, 1993.

3. George Călinescu. *Al. Robot*: *Apocalips terestru*, poeme// *Adevărul literar şi artistic*, 1932, 21 august.

4. George Călinescu. *Al. Robot*: *Somnul singurătăţii*, poeme// *Adevărul literar şi artistic*, 1936, 22 noiembrie.

5. George Călinescu. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediţia a 2-a revăzută şi adăugită. – Bucureşti, Editura Minerva, 1986.

6. Eugen Lovinescu. *Istoria literaturii române contemporane*. *1900-1937*. – Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

7. Ov. S. Crohmălniceanu. *Literatura română între cele două războaie mondiale*. vol. II. – Bucureşti, 1974.

8. D. Micu. *Al. Robot*// *Viaţa românească*, 1970, nr. 1.

BDD-A6924 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:01:28 UTC)